

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В МОЛОДІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої держави, одне з ключових проблемних питань, яке постає перед юнаком або дівчиною в старшій школі, – обрання майбутнього професійного шляху. Важливість професійного вибору незаперечна і для учнів, і для їхніх батьків і вчителів, адже саме в цей період закладається підґрунтя подальшої професійної та життєвої самореалізації особистості. Суб'єктивні спрямування молоді сприяють загостренню цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних досліджень показав, що за своїм призначенням система профорієнтації повинна здійснювати суттєвий вплив на раціональний розподіл трудових ресурсів, вибір життєвого шляху молоддю, адаптації її до професії у старшому шкільному віці (О. М. Мерзялкова, Е. Ф. Зеєр, Е. Ф. Шубочкіна, О. С. Шамбарова). У сучасну систему освіти були введені концепції модернізації, профілізації, що сприяють поліпшенню роботи з професійної орієнтації учнів (О. О. Чистякова, Е. С. Рапацевич, П. С. Лернер). На даний момент економічна та юридична освіта стали втрачати свою актуальність, затребуваним професіям молодь не приділяє належної уваги. Усі безуспішно гоняться за престижем, але ніхто не замислюється над майбутнім своєї держави. У зв'язку з існуючими протиріччями багато випускників вищих навчальних закладів залишаються безробітними або працюють не за своєю спеціальністю.

Актуальність та необхідність дослідження. Аналізуючи наукову літературу, ми помітили, що питанням ефективної професійної самоорієнтації старшокласників на сучасному етапі приділено недостатньо уваги. Це стало підставою для визначення теми нашого дослідження. Мета дослідження – виявити особливості професійної орієнтації учнів та розробити методичні рекомендації щодо організації профорієнтаційної роботи, яка б відповідала вимогам сьогодення. Мета статті має характер відкритої соціально-виховної системи, що говорить про те, що професійна орієнтація учнів є базовою основою, яка актуалізує розвиток загальноосвітньої школи.

Постановка завдання. Метою емпіричного дослідження є виявлення особливостей профорієнтації, визначення типу спрямованості особистості та нахилу до конкретного типу професії. В дослідженні взяв участь 101 дев'ятикласник, віком 14-15 років, комунального закладу «Харківської спеціалізованої школи I-III ступенів № 11 з поглибленим вивченням окремих предметів Харківської міської ради Харківської області».

Дослідження проводили із застосуванням таких діагностичних інструментів:

1. Тестування (диференціально-діагностичний опитувальник (ДДО) для виявлення схильностей до конкретного виду професій; методика Д. Голанда для визначення типу спрямованості особистості).

2. Анкетування.

3. Методи кількісного аналізу.

Виклад основного матеріалу. В ході дослідження за диференціально-діагностичним опитувальником (ДДО) ми отримали такі результати.

У 9-х класах 46 % учнів показують особистісну готовність до професій типу «Людина – Художній образ».

Галузі використання професій:

– простір (архітектор, ландшафтний дизайнер, дизайнер інтер'єрів, дизайнер меблів, скульптор);

– звукова середа, музика (виконавці різних музичних жанрів, композитори, дирижери, вокалісти);

– література (письменники, поети, драматурги);

– колір, образотворче мистецтво (художники живопису, графіки, художники-декоратори);

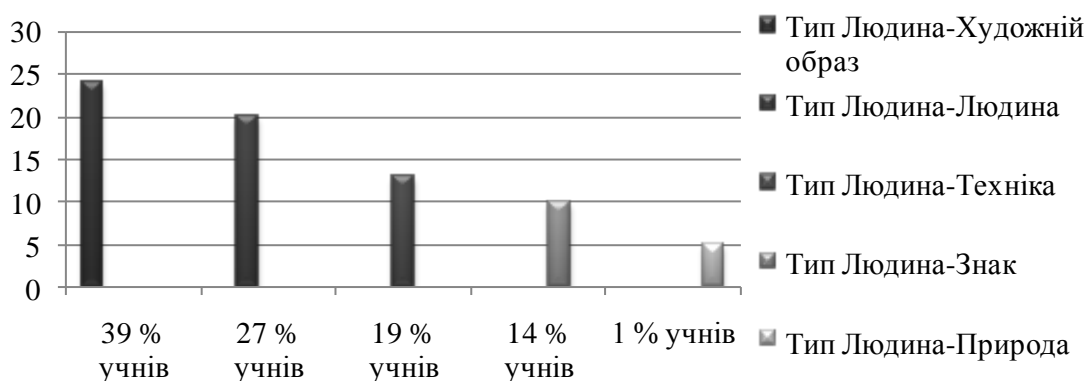

Рис. 1. Типи професій за вибором учнів

– кіно и відео (фотохудожники, кіно- й телеоператоры, режисери);

– сцена (артисти театру, артисти балету);

– зовнішній вигляд людини (модельєри, перукарі, візажисти, ювеліри).

Професії типу «Людина-Художній образ» за способом дій:

– виконавчі (іміджмейкер, мистецтвознавець, манекенниця, перукар, повар, швачка, стюардеса \ бортпровідник, фотограф, відео оператор, фотомодель, ювелір);

– творчі (актор, архітектор, ведучий програм на радіо\телебаченні, дизайнер, журналіст, кліпмейкер, копірайтер, косметолог, модельєр, співак, ретушер, скульптор, стиліст, художник);

– керівні (менеджер з реклами, продюсер, режисер).

Рекомендований профіль навчання: гуманітарний.

У 9-х класах 38% учнів показують особистісну готовність до професій типу «Людина-Людина».

Професії типу «Людина-Людина» за способом дій:

– виконавські (агент: рекламний, комерційний, торгівельний, страховий, з нерухомості), бармен, військовослужбовець за контрактом, генетик, дилер, інкасатор, інспектор ГІБДР, криміналіст, масажист, медична сестра, міліціонер, офіціант, провідник пасажирського вагону, продавець, співробітник міністерства надзвичайних ситуацій, співробітник служби безпеки охоронного підприємства (охоронець), співробітник служби безпеки, фельдшер;

– творчі (адвокат, візажист, лікар, дипломат, історик, культуролог, педагог, промоутер, психоаналітик, психолог, секретар-референт, слідчий, соціальний працівник, фахівець зі зв'язків із громадськістю (піарщик – PR - public relations), спортсмен, сценарист, юрисконсульт);

– керівні (коучер, менеджер із персоналу, менеджер (керівник), менеджер із продажу, менеджер із добору персоналу, офіс-менеджер, спортивний тренер, супервайзер, фінансовий менеджер).

У цій галузі допомагають орієнтуватися такі навчальні предмети, як історія, література і інші, пов'язані з вивченням людей, суспільства.

Рекомендований профіль навчання: філологічний, гуманітарний, суспільно-правовий.

У 9-х класах 25 % учнів показують зацікавленість професіями типу «Людина-Техніка».

Професії типу «Людина-Техніка» за способом дій:

– виконавчі (автогонщик, штукатур, водій, гравер, клінер, крановщик, машиніст, оператор підйомного крана, машиніст поїзда, мерчандайзер, механік, пекар, тесляр, пожежний, слюсар, верстальник, столяр, телефоніст, технолог, токарь, фрезерувальник, електрик, газорізчик, електрогазозварювальник, газозварник, електромонтер);

– творчі (бортінженер, веб-продюсер, інженер, льотчик (цивільної, військової авіації);
– керівні (виконавець різних робіт (виконроб).

У професіях цього типу допомагають орієнтуватися такі навчальні предмети, як фізика, хімія, математика, креслення.

Рекомендований напрям профільного навчання: математичний, фізико-математичний.

У 9-х класах 19 % учнів показують зацікавленість професіями типу «Людина-Знакова система».

Професії типу «Людина-Знак» за способом дій:

– виконавські (архіваріус, веб-майстер, диспетчер, касир, лінгвіст, податковий інспектор, провізор, охоронець, фізик-атомщик (фахівець із контролю роботи атомних реакторів);

– творчі (антрополог, археолог, аудитор, бібліотекар, брокер, бухгалтер, геодезист, логіст, маклер біржовий, маркетолог, математик, нотаріус, перекладач, політолог, підприємець, програміст, редактор, ріелтор, соціолог, страховий оцінювач, експерт, інспектор, агент, тестер (альфа-тестер, бета тестер), філолог, філософ, фінансист, штурман (в авіації, на морському й річковому флоті), економіст, етнограф, юрист;

– керівні (системний адміністратор).

Рекомендований профіль навчання: фізико-математичний, філологічний, економічний.

У 9-х класах 10% показують зацікавленість професіями типу «Людина-Природа».

Професії типу «Людина Природа»: тваринник, агроном, біолог, ветеринарний лікар, геолог, метеоролог, океанолог, фармацевт, фізик, фізіолог, хімік, еколог.

Допомагають біологічні навчальні предмети, науки (ботаніка, зоологія, анатомія, фізіологія, загальна біологія).

Рекомендований профіль навчання: біологічний, хіміко-біологічний.

У ході дослідження за методикою Д. Голанда отримані такі результати.

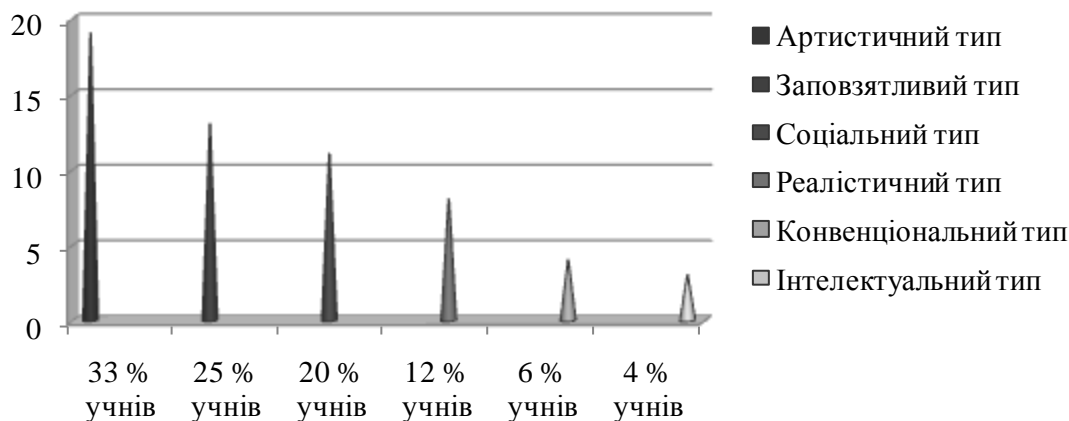

Рис. 2. Типи професійної спрямованості особистості учнів

У 9-х класах 39 % учнів показують артистичний тип спрямованості особистості. Учні такого типу у відносинах із навколишніми орієнтуються на свої відчуття, емоції, уяву, інтуїцію. Їм властиві гнучкість, незалежність рішень. Ці особливості дозволяють їм вибирати творчі професії: пов'язані з малюванням, музикою, фотографією, філологією, історією тощо. Для таких людей основним у професійній діяльності при рішенні проблем і завдань є наявність художнього смаку, уяви, тому що більш складні завдання вирішуються

за допомогою фантазії, інтуїції. При цьому необхідна наявність спеціальних здатностей – до співу, малювання, хореографії тощо.

Рекомендовані професії: диригент, музикант, художник, актор, журналіст, скульптор, дизайнер, фотохудожник, мистецтвознавець, письменник тощо. Рекомендовані профілі навчання: суспільно-гуманітарний, спортивний.

У 9-х класах 27 % учнів показують заповзятливий тип спрямованості особистості. Учні заповзятливого типу схильні до вибору цілей, цінностей, завдань, які дозволяють виявити енергію, ентузіазм, імпульсивність, домінантність, реалізувати тягу до пригод. Прагнуть до лідерства, визнання, віддають перевагу «чоловічим» керівним ролям. Мають добре розвинені комунікативні здібності, віддають перевагу невизначеним вербальним завданням, пов'язаним із керуванням, високим статусом, владою. Успіх: у керівництві, бізнесі, спорті.

Рекомендовані професії: керівної спрямованості, підприємець, журналіст, менеджер, артист, дипломат, брокер, фахівець із реклами, організатор подорожей, страховий агент, постачальник тощо.

Рекомендовані профілі навчання: суспільно-гуманітарний, спортивний.

У 9-х класах 22 % учнів показують соціальний тип спрямованості особистості. Учні соціального типу орієнтовані на спілкування і взаємодію з людьми, ставлять перед собою або очікують такі завдання, які дозволяють встановлювати тісний контакт із навколишнім середовищем. Вони мають яскраво виражені комунікативні здібності, відчувають і розуміють інших людей, прагнуть вирішувати проблеми з огляду на емоції і почуття, здатні до співпереживання і жалю. Віддають перевагу таким сферам діяльності: медицина, педагогіка, психологія, сфера обслуговування. В професійній діяльності віддають перевагу роботі з людьми, що припускає вміння розпізнавати поведінку людей і навчати інших, переконливість, красномовство.

Рекомендовані професії: соціолог, педагог, психолог, лікар, адвокат, соціальний працівник, профконсультант, перукар, продавець, таксист, працівник міліції, гувернант.

Рекомендовані профілі навчання: всі.

У 9-х класах 16 % учнів показують конвенціональний тип спрямованості особистості. Учні конвенціонального типу добре виконують рутинну роботу, чітко дотримуються існуючих інструкцій і приписів. Характерні гарні комунікативні навички (вербальні), але математичні – краще. Найбільша ефективність – у професіях, пов'язаних із розрахунками, канцелярією, що вимагають чіткості, уважності, стійкості до монотонної діяльності. Потрібні навички рішення завдань, що вимагають здібностей до обробки конкретної рутинної й знакової інформації, посидючості, точності, старанності: робота з документацією, цифрами, фактами, банками даних тощо.

Рекомендовані професії: бухгалтер, ревізор, податковий інспектор, фінансист, товарознавець, економіст, діловод, оператор ПК, військові спеціальності тощо.

Рекомендовані профілі навчання: технологічний.

У 9-х класах 8 % учнів показують реалістичний тип спрямованості особистості. Учні реалістичного типу орієнтовані на сьогоднішнє. Розвинуті просторова уява, здатність до роботи з конкретними об'єктами і їх практичним застосуванням: інструментами, різними речами, тваринами, машинами. Перевагу віддають професіям, що вимагають моторних навичок, спритності, конкретності, із чіткими завданнями й результатами. Успішне застосування: в спорті, фізиці, хімії, економіці. Професійне середовище: предмет роботи – конкретні реальні речі (сфера виробництва, використання матеріальних цінностей і засобів). Якість особистості: спритність, рухливість, наполегливість, фізична сила, соціальні навички (потрібні і пов'язані з прийомом і передачею мінімальної інформації).

Рекомендовані професії: водій, будівельник, кравець, кухар, механік, машиніст, електрик, зоотехнік, ювелір, зубний технік.

Рекомендовані профілі навчання: технологічний.

У 9-х класах 6 % учнів показують інтелектуальний тип спрямованості особистості. Учні інтелектуального типу мають високу активність, аналітичні здатності, теоретичне

мислення, творчий підхід, раціональність, незалежність, оригінальність. Орієнтовані на складні інтелектуальні завдання, особливо ті, що вимагають абстрактного мислення. Володіють високорозвиненими вербальними і невербальними особливостями. Найчастіше обирають професії, пов'язані з точними й природничими науками (математика, фізика, астрономія тощо). Характер завдань, які вирішує інтелектуал, різноманітний, вимагає досить високого рівня інтелекту.

Рекомендовані професії: фізик, хімік, біолог, геолог, учений, винахідник, редактор тощо.

Рекомендовані профілі навчання: суспільно-гуманітарний, технологічний.

Отже, дослідження за методикою Д. Голанда показали, що найбільша кількість учнів 9-х класів, 39%, має профільну спрямованість артистичного напрямку та 29% учнів показують заповзятливий тип спрямованості особистості. В першому випадку учні мають широке коло можливостей розвивати та розкривати свої творчі здібності в позакласному житті класу та школи, можуть самореалізовуватися у відповідних гуртках, секціях, хобі. Оптимальний профіль навчання: суспільно-гуманітарний, філологічний, спортивний. В другому випадку учні демонструють добре розвинені комунікативні та організаторські здібності та соціальні навички взаємодії у межах класу та школи. Оптимальний профіль навчання учнів: суспільно-гуманітарний, філологічний, математичний.

Дослідження за диференціально-діагностичним опитувальником виявили, що 46% учнів 9-х класів цікавляться професіями типу «Людина-Художній-образ» та 38% учнів вважають привабливими професії типу «Людина-Людина». Такі учні мають розвинені комунікативні, творчі здібності та орієнтовані на роботу з людьми. Рекомендований профіль навчання: суспільно-гуманітарний, філологічний.

На основі результатів досліджень ми сформуваємо відповідні методичні рекомендації.

1. Педагогам та психологам у процесі профорієнтаційної роботи важливо враховувати:

- знання вікових особливостей учнів;
- індивідуально-психологічні характеристики;
- найбільш виражені нахили та здібності учнів.

2. Педагогам та психологам важливо виконувати:

- вивчення, формування, розвиток та корекцію професійних намірів особистості;
- створення орієнтаційного поля професійного розвитку особистості, зміцнення професійного Я;
- підтримку адекватної самооцінки за допомогою самоаналізу;
- допомогу в засвоєнні технології професійного самозбереження;
- вироблення професійно-значимих компетенцій учнів;
- виявлення індивідуальних можливостей учнів, співвідношення їх з вимогами професії;

- виявлення та перевірку відповідності їх колу професійних вимог.

3. Учням для оптимального вибору майбутньої професії необхідно враховувати:

- власні психологічні характеристики, нахили та здібності;
- наявність адекватної самооцінки, здібностей до саморегуляції життєдіяльності;
- напрацювання професійно-значимих компетенцій: поінформованість, знання алгоритмів розв'язання ситуаційних задач життєвого та професійного самовизначення;
- об'єктивні та суб'єктивні фактори та умови при виборі майбутньої професії.

4. Учням необхідно виконувати: перевірку за допомогою дорослих відповідності виявлених нахилів та здібностей до конкретного типу професій.

5. Батькам для ефективної допомоги своїм дітям при виборі майбутньої професії важливо враховувати: знання вікових особливостей дитини;

6. Батькам важливо виконувати:

- позитивне відношення до дитини, увага, прийняття, повага;
- формування віри в успіх у дитини, створення ситуації успіху для підтримки самооцінки та рівня мотивації до професійної діяльності;

- поведінкову підтримку через сумісну діяльність, емоційну підтримку;
- виховання самосвідомості через відповідальність за самостійний вибір без сторонньої допомоги.

Висновки. Результати експериментальних досліджень логічно доводять високий ступінь усвідомленості професійних намірів учнями старших класів. На основі отриманих даних було розроблено методичні рекомендації вчителям, психологам, батькам щодо реалізації ефективного психологічного супроводу профільного навчання учнів. Знання вікових особливостей професійного самовизначення та результати психодіагностики, спрямованої на розкриття особистісного потенціалу та природних задатків школяра, у поєднанні з поінформованістю школярів про світ професій, дозволяють вибудувати індивідуальний план професійного самовизначення молоді людини.

Проаналізувавши теоретичні джерела щодо особливостей профорієнтаційної роботи, ми зрозуміли, що зміни в суспільстві та попит на ринку праці є найважливішими чинниками планування та організації оптимальної профорієнтаційної роботи в школі.

Перспективи подальших досліджень. Реалізація сучасних вимог до системи освіти значно активізує розробку практичних та наукових проблем профорієнтації. Наше дослідження стає підставою для розробки теоретичної моделі трудової культури особистості в умовах загальноосвітньої та професійної школи.

Список використаних джерел

1. Борисова Е. М. Индивидуальность и профессия / Е. М. Борисова, Г. П. Логинова. – М.: Знание, 1991. – 80 с.
2. Зеер Э. Ф. Профориентология: теория и практика : учеб. пособие для высш. шк. / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, О. Садовник. – М. : Деловая книга, 2006. – 192 с.
3. Зеленков С. А. Профессиональная ориентация и трудовая занятость молодежи / С. А. Зеленкова // Народное образование. – 2007. – № 6. – С. 239–242.
4. Карацуба Т. Б. Профессиональные ориентации единственных детей в семье / Т. Б. Карацуба // Прикладная психология. – 1998. – № 5/6. – С. 60–67.
5. Климов Е. А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации / Е. А. Климов. – М. : Знание, 1983. – 96 с.
6. Лернер П. С. Проектирование образовательной среды по формированию профориентационно значимых компетентностей учащихся / П. С. Лернер // Народное образование. – 2007. – № 5. – С. 86–92.
7. Пряжников Н. С. Методы активизации профессионального и личностного самоопределения / Н. С. Пряжников. – М. : НПО Модэк, 2002. – 292 с.
8. Пряжников Н. С. Профориентация в школе и колледже : игры, упражнения, опросники (8 - 11 классы) / Н. С. Пряжников. – М. : ВАКО, 2006. – 288 с.
9. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич. – М. : Современное слово, 2005. – 720 с.
10. Симонян Р. Профессиональное самоопределение учеников малокомплектной школы / Р. Симонян, Л. Кобелева // Народное образование. – 2007. – № 7. – С. 96–97.
11. Соловцова Е. О. Профессиональная ориентация, деятельность и личностная одаренность / Е. О. Соловцова // Народное образование. – 2006. – № 8. – С. 189–192.
12. Чистякова С. А. Профессиональная ориентация школьников на этапе перехода к профильному обучению / С. Чистякова, Н. Родичев // Народное образование. – 2006. – № 9. – С.152–156.
13. Шамбарова И. Ф. Профориентационная работа в гимназии / И. Ф. Шамбарова, Т. С. Митина // Народное образование. – 2004. – № 1. – С. 33–37.
14. Шубочкина Е. Д. Профильное обучение: как решаются проблемы профессиональной ориентации школьников // Народное образование. – 2007. – № 1. – С. 52–54.

Спиця-Орищенко Н. А.

Вікові особливості професійного самовизначення в молоді

Наведено методики, які виявляють особливості професійної орієнтації учнів та розкривають зміст професійних типів особистості на сучасному етапі. Розроблено ряд методичних рекомендацій щодо ефективної реалізації процесу психологічного супроводу учнів старших класів загальноосвітньої та професійної школи.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійна діагностика, професійна консультація, професійна інформація, соціально-професійна адаптація учнів старших класів.

Спиця-Орищенко Н. А.

Возрастные особенности профессионального самоопределения у молодежи

Приведены методики выявляющие особенности профессиональной ориентации учащихся и раскрывающие содержание профессиональных типов личности на современном этапе. Разработан ряд методических рекомендаций по эффективной реализации процесса психологического сопровождения учеников старших классов общеобразовательной и профессиональной школы.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональная диагностика, профессиональная консультация, профессиональная информация, социально-профессиональная адаптация учащихся старших классов.

N. Spitsa-Orishchenko

Age-Related Features of Young Adults' Professional Self-Determination

The article presents methods of exposing students' professional orientation characteristics and opening the content of the individuals' professional types at the present stage. A number of methodical recommendations about effective realization of process of psychological escort of pupils of the senior classes of comprehensive and vocational school is developed.

Key words: professional orientation, professional diagnostics, professional consultation, professional information, socially-professional adaptation of young adults'.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2013 р.